

ВІДГУК

опонента д.е.н., професора, професора кафедри менеджменту, публічного управління та персоналу Західноукраїнського національного університету **Желюк Тетяни Леонтіївни** на дисертаційну роботу **Летуновської Наталії Євгенівни** на тему: **«Методологічні засади забезпечення здорового розвитку національної економіки»**, представлені на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю **08.00.03 – економіка та управління національним господарством**

1. Актуальність теми дисертаційної роботи

Глобалізаційний характер пандемії коронавірусу та відповідні трансформаційні тенденції у розвитку національної економіки з початку 2020 року вимагають істотних змін у системі охорони здоров'я. Необхідним є перехід від оперативного управління економічними процесами до формування довгострокових цільових орієнтирів досягнення високого рівня здорового розвитку національної економіки, визначення детермінант забезпечення цього процесу. Розуміння особливостей формування та реалізації політики здорового розвитку національної економіки на різних структурних рівнях у ланцюзі «держава – регіон – бізнес – населення» під впливом інституціональних, фінансово-бюджетних, соціально-поведінкових та маркетингово-інформаційних факторів є актуальним, і може бути предметом сучасних наукових досліджень. Вищезазначене підтверджує, що подана до захисту дисертаційна робота **Летуновської Н. Є.** на тему **«Методологічні засади забезпечення здорового розвитку національної економіки»** має наукове та прикладне значення.

2. Зв'язок роботи з державними та науковими програмами, планами, темами

Тематика дисертаційної роботи відповідає основним положенням Резолюції Генеральної Асамблеї ООН у питаннях здоров'я «Здоров'я населення світу і зовнішня політика», вітчизняної Національної економічної стратегії, яка

затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року, Національної програми «Здорова Україна», яку почали реалізовувати в 2021 році, а також Стратегії сталого розвитку України до 2030 року, затвердженою в 2019 році, регіональним та міським стратегіям розвитку.

Дисертаційну роботу виконано в Сумському державному університеті. Відповідно до тематики дослідження, авторка брала участь у виконанні науково-дослідних робіт, зокрема:

– «Вплив COVID-19 на трансформацію системи медико-соціального забезпечення населення: економічні, фінансово-бюджетні, інституційно-політичні детермінанти» (№ д/р 0122U000781), до якої ввійшли пропозиції дисертантки щодо прогнозування динаміки зміни обсягів внутрішньогалузевої торгівлі продукцією фармацевтичної галузі;

– «Соціально-економічне відновлення після COVID-19: моделювання наслідків для макроекономічної стабільності, національної безпеки та резильєнтності громад» (№ д/р 0122U000778), до якої ввійшли твердження дисертантки з питання обґрунтування впливу поведінкових особливостей населення щодо власного здоров'я на загальний рівень здорового розвитку в країні;

– «Каузальне моделювання колаборації стейкхолдерів при чистому виробництві: узгодження соціо-еколого-економічних протиріч» (№ д/р 0119U101860), до якої ввійшли напрацювання дисертантки з формування комунікативної мережі взаємодії стейкхолдерів здорового розвитку національної економіки;

– «Економіко-математичне моделювання та прогнозування, розроблення методологічних та методичних засад створення дорожньої карти реформування системи охорони здоров'я в Україні з урахуванням поведінкових, соціальних, економічних та правових детермінант» (№ д/р 0121U112685), до якої ввійшли розробки з оцінювання рівня здорового розвитку національної економіки з урахуванням системоутворюючих

детермінант.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій та їх достовірність

Наукові положення, висновки та рекомендації виконаного дослідження базуються на застосуванні загальнонаукових і спеціальних підходів до формування забезпечення здорового розвитку національної економіки. Основні положення дисертаційної роботи, зокрема які містять наукову новизну, ґрунтуються на результатах досліджень фундаментальних та прикладних напрацювань науковців з України та зарубіжних країн, чинних нормативно-правових документів, статистичних даних із тематичних ресурсів Всесвітньої організації охорони здоров'я, Світового банку та Організації економічного співробітництва і розвитку, Статистичної служби Європейського Союзу, Державної служби статистики України, інтернет-ресурсів Національної служби здоров'я України тощо.

У дослідженні імплементовано різні методи наукового пізнання, зокрема його основу склали: метод бібліографічного аналізу (VOSviewer), системи штучного інтелекту (Viscovery SOMine), DEA-аналіз (Banxia Frontier Analyst), ANOVA-моделювання, когнітивне моделювання, методологія дискримінантного та канонічного аналізів (Stata, Statistica), тренд-аналіз (Google Trends), тренд-циклічне моделювання (MathCad). Це все підтверджує достовірність та емпіричну й теоретичну обґрунтованість отриманих висновків, а також сформульованих на їх основі рекомендацій щодо забезпечення здорового розвитку національної економіки.

4. Повнота викладення основних результатів в опублікованих наукових працях

Наукові здобутки дисертантки викладені в опублікованих за темою дисертаційної роботи 54 працях загальним обсягом 33,39 друк. арк., із яких

особисто авторці належить 23,88 друк. арк. Серед цієї кількості праць 7 наукових статей, опублікованих у високорейтингових зарубіжних журналах, що індексуються наукометричними базами даних Scopus та Web of Science, монографія за авторством трьох осіб, 5 розділів у колективних вітчизняних та зарубіжних монографіях, 24 статті у фахових наукових виданнях України, 14 публікацій у збірниках матеріалів конференцій (із яких 2 індексуються міжнародною наукометричною базою даних Scopus).

У зазначених наукових працях розкрито сутність та зміст тих наукових положень, які заявлені дисертанткою як наукова новизна. Характер самих видань та зміст одноосібних, а також колективних наукових праць Летуновської Н. Є. відповідають вимогам щодо повноти висвітлення одержаних результатів дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

5. Наукова новизна результатів дисертаційної роботи

Наукова новизна виконаного дослідження полягає у поглибленні теоретико-методологічних засад і розробленні практичних рекомендацій щодо забезпечення здорового розвитку національної економіки.

Найбільш вагомими результатами дисертації, які одержані особисто здобувачкою, і становлять наукову новизну:

1) У роботі *вперше* розроблено методологію визначення впливу рівня здорового розвитку регіонів країни на їх конкурентоспроможність, що реалізовано дисертанткою на основі застосування таксонометричного методу та аналізу даних методом ANOVA з перевіркою результатів попереднього аналізу за допомогою апостеріорного пост-хок тесту Т'юкі (стор. 175-176 дисертації). Це дало змогу обґрунтувати твердження стосовно впливу факторів здорового розвитку регіону на його рівень конкурентоспроможності.

2) У дисертації *уперше* розроблено концентричну модель маркетингу здорового розвитку національної економіки (рис. 4.2, стор. 259 дисертації), яка враховує принципи реалізації маркетингових заходів, маркетингові стратегії залежно від спрямованості їх завдань на окремий із концептів маркетингу здорового маркетингу, групи стейкхолдерів здорового розвитку національної економіки, а також традиційні та інноваційно-цифрові інструменти їх комунікації.

3) Авторкою *вперше* запропоновано методологію вибору моделей поведінки споживачів продукції здорового сегменту національної економіки (стор. 308-310 дисертації), що здійснено на основі врахування трьох параметрів: адресність здійснення купівлі продукту, переважаючі емоції при ухваленні рішення про купівлю та обізнаність про маркування продуктів. Авторкою описано особливості виокремлених моделей поведінки споживачів із обґрунтуванням основних стимулів ухвалення рішень про купівлю для кожного з описаних підходів до вибору продуктів аналізованого ринкового сегменту. Це дало можливість обґрунтувати комплекс інструментів маркетингових комунікацій на національному та місцевому рівнях щодо просування ідеї важливості здорового способу життя та споживання.

4) Дисертанткою *вдосконалено* науково-методологічний підхід до оцінювання рівня здорового розвитку національної економіки (стор. 124-132 дисертації) шляхом розрахунку інтегрального показника рівня здорового розвитку національної економіки з урахуванням вагомостей його системоутворювальних складових методом ентропії. Це дозволило визначити розриви між значенням рівня здорового розвитку України в до- (2015-2019 рр.) та післяпандемічний періоди (2020-2021 рр.) за кожною з системоутворювальних складових, а також обґрунтувати фактори, що стримують здоровий розвиток національної економіки, патерни та таргети державної політики здорового розвитку національної економіки.

5) Авторкою *вдосконалено* методологічні засади кластеризації регіонів за рівнем їх здорового розвитку (стор. 150-158 дисертації). Для цього використано інструментарій штучного інтелекту – нейронної мережі з можливістю навчання, що дозволяє врахувати багатовимірний простір із заданими вхідними значеннями величин для аналізу та кластеризувати регіони з однаковими значеннями системоутворювальних складових здорового розвитку.

б) Дисертанткою *вдосконалено* теоретико-методологічний підхід до порівняння ефективності основних видів медико-соціального забезпечення населення (стор. 210-224 дисертації) для країн Європейського Союзу та України. Запропонований алгоритм відрізняється від існуючих використанням інструментарію Data Envelopment аналізу та факторного аналізу. Отримані результати дозволили обґрунтувати відсутність «ідеальної» серед досліджуваних моделей медико-соціального забезпечення (Беверіджа, Бісмарка та змішана), а також сформулювати рекомендації щодо підвищення ефективності їх функціонування.

7) У роботі *вдосконалено* методологічні засади обґрунтування наслідків впливу, що прямо та опосередковано дестабілізували функціонування системи медико-соціального забезпечення національної економіки (стор. 226-236 дисертації). Для цього дисертанткою запропоновано використання інструментарію Гренджера та неструктурованого когнітивного моделювання. Виявлено зростання кількості взаємозв'язків між медичними та соціальними індикаторами в країнах із урахуванням впливу пандемії COVID-19, що дозволило формалізувати основні канали трансмісії дії дестабілізуючого фактору (пандемія коронавірусу) на національну систему медико-соціального забезпечення.

8) У дисертації *вдосконалено* підхід до обґрунтування сили впливу патернів поведінки населення на стійкість національної економіки до впливу дестабілізуючих факторів, зокрема пандемії коронавірусу (стор. 245-247 дисертації). Визначений у роботі підхід поєднання канонічного та

дискримінантного аналізу дозволив сформувати рекомендації щодо цільових орієнтирів маркетингових кампаній із інформування населення про здоровий спосіб життя.

9) Доречно відмітити *вдосконалену* дорожню карту здорового розвитку національної економіки (табл. 5.6, 5.7, стор. 369-371 дисертації), яка підсумовує в собі емпірично обґрунтовані індикатори, вектори політики, принципи та інструменти реалізації, основні кроки забезпечення здорового розвитку національної економіки.

10) У роботі *набув подальшого розвитку* теоретико-методологічний інструментарій визначення основних етапів еволюції наукового ландшафту теорії здорового розвитку національної економіки, який базується на використанні інструментів метааналізу (стор. 60-73 дисертації). Це дозволило виокремити п'ять етапів розвитку концепції здорового розвитку національної економіки та обґрунтувати хронологію зміни інтересу вчених до факторів розвитку національної економіки.

11) *Набули подальшого розвитку* теоретичні засади класифікації підходів до оцінювання рівня здорового розвитку національної економіки (стор. 123-124 дисертації). Це здійснено на основі обґрунтування двох параметрів – номінаційного та інструментарію зведення показників. Імплементация цього підходу дала можливість виокремити наступні методи оцінювання рівня здорового розвитку національної економіки: рейтингово-статичний (ґрунтується на врахуванні рангу національної економіки в рейтингах міжнародного та національного масштабів), таргетовано-еталонний (ґрунтується на здійсненні порівняння фактичних та цільових значень показників), індикаторно-аналітичний (аналізування тенденцій змін показників із візуалізацією графічними методами представлення емпіричних результатів дослідження) і компонентно-ентропійний (аналізування значень окремих показників з їх зведенням в інтегральний).

12) У роботі *набули подальшого розвитку* методологічні засади обґрунтування необхідності трансформації каналів маркетингової комунікації зі стейкхолдерами здорового розвитку національної економіки, що на відміну від існуючих, базується на оцінюванні якості залучення цільової аудиторії вебресурсами у сфері охорони здоров'я (стор. 320-331 дисертації).

13) *Набув подальшого розвитку* теоретико-методологічний інструментарій прогнозування зміни обсягів внутрішньогалузевої торгівлі фармацевтичною продукцією національної економіки (стор. 355-360 дисертації). На відміну від існуючих, даний підхід ґрунтується на використанні тренд-циклічного моделювання з декомпозицією часового ряду та рядів Фур'є з перевіркою однорідності аналізованих даних методами Ірвіна. Це дозволило формалізувати основні каталізатори розвитку внутрішньогалузевої торгівлі фармацевтичною продукцією національної економіки.

6. Науково-практична значимість результатів дослідження

Науково-практична значимість проведеного дослідження полягає в тому, що основні його розробки та положення дають можливість підвищити ефективність взаємодії стейкхолдерів національної економіки для забезпечення її здорового розвитку. Основні результати дослідження можуть бути використані в діяльності органів державної влади загальнонаціонального рівня, а також органами місцевого самоврядування під час реалізації локальних програм у сфері охорони здоров'я, профільними громадськими організаціями та центрами у процесі діяльності з координації та моніторингу процесів, що відбуваються в системі охорони здоров'я як невід'ємної складової здорового розвитку національної економіки. Також висновки дисертації можуть бути використані в процесі викладання дисциплін економічного спрямування у закладах вищої освіти. Зокрема, окремі положення роботи використано Сумським державним університетом у навчальному процесі при викладанні дисциплін «Економічна політика та державне регулювання», «Поведінка

споживача», «Прогнозування в маркетингу» (акт упровадження № 1 від 15.04.2023 р.). Практичну цінність одержаних у роботі результатів підтверджено їх апробацією в діяльності Сумської обласної державної адміністрації (довідка № 03.1/1172 від 11.09.2023 р.), Сумської міської ради (довідка № 1318/03.02-08 від 05.09.2023 р.), комунальних некомерційних підприємств «Обласний клінічний медичний центр соціально небезпечних захворювань» (довідка № 01-04/01/6912 від 20.06.2023 р.), «Регіональний клінічний фтизіопульмонологічний медичний центр» (довідка № 714/1 від 27.06.2023 р.), громадської організації «Центр освіти впродовж життя» (довідка № 154-2 від 24.05.2023 р.), комунальної установи «Агенція промоції Суми» (довідка № 114 від 09.06.2023 р.).

7. Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Відзначаючи в цілому високий рівень виконання дисертаційної роботи, її наукове та практичне значення, цілісність та послідовність викладення матеріалу, необхідно зазначити, що в роботі присутні певні дискусійні положення та зауваження, на які авторці потрібно звернути увагу:

1) В запропонованій автором концептуальній моделі забезпечення здорового розвитку національної економіки (рис.1.22) доцільно було б врахувати сучасні наукові концепції реалізації публічної політики в сфері охорони здоров'я та чітко виокремити організаційно-економічний механізм досягнення задекларованих векторів.

2) Сформований у роботі інтегральний індикатор інклюзивної складової здорового розвитку національної економіки варто було б доповнити показниками гендерного ландшафту розвитку національної економіки (згідно Стратегії Європейського Союзу щодо гендерної рівності на 2020-2025 роки), що дало б можливість врахувати компонент гендерної асиметрії в забезпеченні рівності доступу до послуг системи охорони здоров'я.

3) Потребує додаткового пояснення використання методики Data

Envelopment Analysis для розрахунку ефективності національних систем медико-соціального забезпечення населення в умовах дії дестабілізуючих факторів (стор. 210-224).

4) При аналізі явних та латентних наслідків дії дестабілізуючих факторів на розвиток національної системи медико-соціального забезпечення населення варто було крім країн, в яких зареєстровано найбільшу кількість випадків інфікування на COVID-19 (стор. 226-236), врахувати країни, у яких пандемія не мала таких серйозних негативних наслідків та здійснити кластерне порівняння цих країн.

5) Авторіві доцільно було б при виокремленні принципів здорового розвитку в рамках моделі маркетингу здорового розвитку національної економіки детальніше пояснити підходи до структурування цих принципів (стор. 259-261).

6) Робота б значно виграла за змістом, якби при розробці прогностичних моделей внутрішньогалузевої торгівлі фармацевтичною продукцією національних економік до 2026 року (стор. 355-360) здобувачкою було враховано альтернативні сценарії внутрішньогалузевої торгівлі (оптимальний, оптимістичний та песимістичний).

Однак висловлені зауваження не зменшують цінність одержаних здобувачкою наукових та прикладних результатів.

8. Загальний висновок

Дисертація написана діловою українською мовою, матеріал викладено грамотно з використанням наукової фахової термінології. Основні положення дисертації відображено в авторефераті повною мірою. Дисертація є цілісною, самостійною, завершеною працею, відповідає паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Дисертаційна робота Летуновської Наталії Євгенівни на тему «Методологічні засади забезпечення здорового розвитку національної економіки» виконана з врахуванням вимог до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук відповідно до п.п. 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1197 від 17 листопада 2021 року із змінами і доповненнями, внесеними Постановою КМУ № 502 від 19.05.2023.

На основі вищезазначеного можна зробити висновок про те, що Летуновська Наталія Євгенівна заслуговує присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Опонент,

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту,
публічного управління та персоналу
Західноукраїнського національного
університету

Тетяна ЖЕЛЮК

